

СУТЬ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Формування гуманістичних цінностей обумовлено чинниками, які сприяють розвитку суспільства. Так, В. Оксамитний стверджує, що «для вдосконалення і поглиблення педагогічної роботи з формування гуманістичних цінностей, на думку, необхідні створити такі умови: зростання матеріального рівня життя і стабілізація цього рівня; підвищення рівня культури та духовних запитів людей в даному суспільстві; розвиток демократії; розширення громадських сфер в політичному і правовому житті суспільства; вдосконалення чинного законодавства; посилення боротьби з антигромадськими явищами; підвищення статусу правоохоронних органів у громадській свідомості» [1]. Послаблена правосвідомість є першопричиною нового явища сучасного життя – глибокої криміналізації суспільства. Відбулася переорієнтація в системі цінностей з загальнонаціональних на корпоративні, сімейні. Низька оплата праці співробітників правоохоронних органів сприяла процесу криміналізації правоохоронних органів.

Закони, правові положення залишаються «мертвою» буквою, якщо вони не здатні здійснюватися в практичній поведінці тих, хто в силу професійної приналежності покликаний своїми діями відстоювати інститут особистості в суспільстві.

Сьогодні простежується тенденція зневаги людини, що виражається у тому, що співробітники правоохоронних органів не ставляться до людини як до цінності, адже крім «себе єдиного» нікого не вважають особистістю.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд гуманістичних цінностей особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виклад основного матеріалу. Цінність особистості вимірюється переважно сукупністю духовного досвіду людства. Цінність – це і є індивідуальний вибір, міра моральної вимогливості.

Так, М. Бахтін зазначає: «Я єдиний повинен стати в певне емоційно-вольове ставлення до історії людства, я маю затвердити його як дійсно цінне для мене, тим самим стане для мене цінним і все те, що для нього цінне».

Оскільки ціннісне ставлення є одним з видів духовної діяльності, взаємопов'язаним з усіма іншими, і виконує певні функції в культурі та суспільному житті, оскільки цілісне його розуміння передбачає співвіднесення двох аспектів його вивчення – внутрішнього і зовнішнього.

Розглядаючи зсередини ціннісне ставлення як певну системну цілісність, що має власний зміст і форму: його зміст – світоглядно-сенсове, детерміноване загальним соціокультурним контекстом, в якому народжується і «працює» конкретне ціннісне значення, а його форма – психологічний процес, в якому цінність «схоплюється» свідомістю.

Ключовим поняття, яке пов'язує психологічний і світоглядний рівні, є моральність. Моральна позиція відносно суспільства ґрунтується на цивільно-патріотичному почутті, яке сьогодні не виховується. Тому необхідно зазначити, що норми та цінності для фахівця є не незалежними, а такими, що взаємопереходять одна в одну як єдиний регулятивний комплекс в процесі професійного становлення, бо норма (в тому числі і правова) є імперативним вираженням цінності, система правил її досягнення та реалізації, а цінність, у свою чергу, можна розглядати як таку, що орієнтує норму людського цілепокладання.

На думку Б. Гершунського, сучасна філософія освіти «за своїм науковим статусом є міждисциплінарною парадигмою і системою доказових у значній мірі загальноприйнятих знань, яка відповідає на фундаментальні питання: місце людини в світі, ставлення світу до людини, межі людського пізнання і діяльності, призначення людини, її буття в природі, суспільстві, культурі, державі, історії, проблеми людського життя, її сенсу і цінності» [2]. Без цього неможливе формування особистості взагалі.

Людина – єдине суще, яке знає про своє існування і здатне протиставити себе всьому світові. В цьому усвідомленні протиставленості вона не може не задаватися питанням: навщо я існую в цьому світі, який сенс мого існування? Залежно від відповіді на це питання, вона сприймає всі речі, що її оточують – вони набувають для неї значення як побічні в реалізації цього сенсу, що відіграють у ньому ту чи іншу – позитивну чи негативну роль. Таким чином, все, що відбувається в цьому осмисленому людиною, пронизаному людським сенсом існуванні має для неї певну цінність, передбачає емоційно-зацікавлене ставлення до світу.

Поєднання різних аспектів людського буття – нелюдини. Даний підхід отримав переконливе обґрунтування в праці Н. Козіна, який стверджує, що «дещо набуває ціннісного змісту лише відносно людини, там і тоді, де і коли виявляє своє значення для її суті та існування» [3].

Можна виділити два підходи до розуміння цінностей. У класичній метафізиці відповідно її методологічних установок (дихотомія суб'єкта й об'єкта, суті й явища) цінності розглядалися як об'єктивні суті, що є граничним ступенем вдосконалення і слугує предметом і метою людських прагнень, проте існують незалежно від останніх як якісь вищі регулюючі принципи організації всього існуючого в цілому. Такі ідеї Блага в об'єктивному ідеалізмі Платона; поняття Істини, Добра і Краси в етичному раціоналізмі Сократа; Абсолютна Істина в панлогізмі Гегеля.

Онтологічні та аксіологічні аспекти тоді були ще не виділеними, а тому буття і цінність виступали як тотожні. Платонівські ідеї – це не лише істинне буття, а й найвища цінність. Те ж саме можна сказати про цінності релігії. Християнський Бог втілює в собі одночасно істину буття і найвищу цінність.

Отже, у класичних філософських учіннях цінностям відводилося значення об'єктивних сенсів. При цьому інтерпретувалися вони по-різному. В межах об'єктивно-ідеалістичної традиції цінності виступають як самостійні ідеальні початки, що існують незалежно від природного, матеріального світу. У марксистській матеріалістичній філософії цінності, навпаки, розглядаються як об'єктивно присутні в самих речах значення того чи іншого об'єкта для людини. «За суттю все розмаїття предметів людської діяльності, суспільних відносин і включених в їх коло природних явищ може виступати в якості предметних цінностей» [4].

Предметним цінностям протиставляються в марксистській філософії так звані «суб'єктивні цінності» або «цінності свідомості», що є сукупністю нормативних установок, які орієнтують діяльність людини в її конкретно-історичних проявах. Останні мають відповідно основним методологічним установкам діалектичного матеріалізму, вторинний, похідний характер і визначаються об'єктивним вмістом предметних цінностей.

У некласичній філософії сформувався інший підхід до розуміння цінностей. Після створення Е. Гуссерлем концепції інтенціональності стала очевидною опосередкована роль людської свідомості, людської суб'єктивності в сприйнятті будь-якого явища. Враховуючи дане положення, в понятті буття стали виділяти два елементи: реальність і цінність, що і послугувало підставою для виникнення аксіології як самостійної галузі філософського дослідження.

Цінності стали розглядатися як вираження спрямованості суб'єкта, його зацікавленого ставлення до світу. Характеризуючи вчення Ф. Ніцше, М. Хайдеггер зазначав: «Цінності – це аж ніяк не щось таке, що спочатку існувало б у собі і лише потім могло б при нагоді розглядатися як точка зору. Цінність – цінність, поки вона визнається і значуща. А визнана і значуща вона до тих пір, поки сприймається як те, в чому вся справа. Таким чином, вона покладається розсудом і поглядом на те, з чим доводиться, з чим має вважатися». Враховуючи неможливість повної елімінації людської суб'єктивності з картини світу, і сам світ постав як вираження суто людського, оціночного сприйняття, як світ людських сенсів – не об'єктивно існуючий «світ сам по собі», а «світ людини». Загальнозначущі цінності перестали бути орієнтиром людської діяльності. На їх місце заступила свобода довизначення окремої особистості, що розглядається в аспекті не суті, а існування. Саме

вона «забарвлює» світ в свої барви і задає йому цінність і сенс, користуючись своєю необмеженою внутрішньою свободою. Реальне, безпосереднє життя окремого індивіду отримало в новій філософії статус істинного буття. «Поки ви не живете своїм життям, – зазначає Ж.-П. Сартр, – воно нічого собою не являє, ви самі повинні надати йому сенс, а цінність є саме цей, обраний вами сенс». А. Камю не просто стверджує значущість для людини суто людських цінностей і сенсів, доступних її розумінню і безпосередньо відчутних, але і проголошує неможливість осягнення будь-якого іншого, внеположеного людині сенсу.

Як бачимо, для представників суб'єктивізму цінності є виключно вираженням суто людського, індивідуально-особистісного ставлення до світу і тому не мають ніякого об'єктивного денотата, не володіють власним буттям.

Вперше цю думку чітко висловив Ф. Ніцше, який розглядав цінність як точку зору умов збереження і зростання складних утворень з відносною тривалістю життя в межах становлення. З такою постановкою питання частково можна погодитися. Дійсно, цінності є вираженням певної точки зору. Можна погодитися і з тим, що це точка зору умов збереження і зростання, збереження і зростання чого? На думку Ф. Ніцше, це умови збереження і зростання життя у всій сукупності його проявів. І саме потреба збереження цих умов життя спонукає всяке суще встановити панування над цими умовами, підпорядкувати їх своїй владі. Звідси – воля до влади як субстанціальна основа всього сущого. Погляд людини, яка, зневірившись в цінностях розуму, відкидає і всю «сферу існування» розуму – сфера духовного. Розчарувавшись в нездійснених, поза межних людському існуванню потойбічних цінностях надчуттєвого світу, обожнюємо розумом, він з неминучістю віддається потужним дійсним, реально відчутним потокам життя, яка відтепер стає для Ф. Ніцше новим «місцем проживання» цінностей. Таким чином, відбувається не просто переоцінка цінностей, але змінюється сам принцип покладання цінностей, місце їх «перебування».

«Філософія життя» повернула життю статус самостійної цінності і тим самим сприяла подоланню однобічності раціоналістичного (платонівського) трактування всього сущого. Відповідно до цього трактування справжністю, а отже і дійсністю, вирізняється лише надчуттєвий розумом світ, який є одночасно і зразком, і метою всякого існування, і сферою «проживання» справжніх, вічних цінностей. У той час як чуттєвому світу відводилася роль жалюгідної копії, в силу чого і саме перебування в ньому, безпосередньо життя розглядалося як оманлива ілюзія, «юдоль печалі», не заслуговує на увагу і, отже, не володіє самостійною цінністю.

Антропологізм, навіть антропоцентризм, є суттєвою характеристикою цієї філософії. Відповідно і критерії цінностей виявляються пропорційними людському існуванню. Останнє в контексті нового підходу володіє значною специфікою, що відрізняє його як від чисто духовного, ідеального буття, що не знає пожадливості тіла і помилок, так і від нічим не обмеженої вітальності. Представники екзистенціалізму, зробивши одиницею людського буття безпосереднє існування конкретного індивіда, особистості, разом з тим подолали «віталізм» філософії життя, просунувши уявлення про людину до поняття екзистенції. Остання розглядається як процес трансцендування – духовного подолання умов і меж наявного буття. Тепер духовність виступає вже в іншому статусі – не як чиста раціональність, але як здатність до трансценденції.

Саме в трансценденції людина долає свою природну обмеженість і однобічність раціональності і виявляється здатним осягнути істину буття, стояти «в просвіті буття» (М. Хайдеггер). Саме в цьому стані, не тотожному повсякденному матеріальному перебуванню, він здатний виявити сенс буття і своє власне призначення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Оскільки буття як екзистенція відрізняється від наявної дійсності повсякденного існування, система цінностей тут не може бути задана точкою зору умов збереження і розвитку людини як матеріально-природного утворення, а має бути так чи інакше пов'язана зі сферою трансцендентного, відчувати на собі світло, що відкривається в стані екзистенції істинного буття. Тому умовою збереження

і розвитку людини, що розуміється як буття екзистенції, є сам процес трансцендування, постійного подолання наявної дійсності і своїх власних кордонів, а це і є, на нашу думку, умовою і основною характеристикою духовності.

Отже, система цінностей, що орієнтують людське існування в його власне людське – духовне – буття не може бути «заземленим» – заснованим на матеріально-природних потребах, і так чи інакше пов'язаним зі сферою трансцендентного. А це вже – крок до нового розуміння і набуття Вищих цінностей.

Список використаних джерел

1. Оксамытний В. В. Правовое воспитание – важный фактор формирования социально активной личности / В. В. Оксамытний. – К., 1995. – С. 29.
2. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века / Б.С. Гершунский. – М. : Мир образования, 1996. – № 4. – С. 51.
3. Козин Н. Г. Ценность человека как элемента универсума / Н. Г. Козин // Общественное сознание и мир человеческих ценностей. – С. 71.
4. Хайдеггер М. Слова Ницше «Бог мертв» / М. Хайдеггер // Вопросы философии. – 1990. – № 7. – С. 153.
5. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм / Ж.-П. Сартр // Сумерки богов. – М., 1989. – С. 342.
6. Камю А. Миф о Сизифе. Эссе об абсурде / А. Камю // Сумерки богов. – М., 1989. – С. 258.
7. Разин А. Л. Ценностная ориентация и благо человека / А. Л. Разин // Вестник Московского ун-та. – Серия 7. Философия. – 1996. – Ч. 1. – С. 77.

Кравченко О. Б.

Суть гуманістичних цінностей особистості

На основі аналізу наукової літератури розглянуто суть гуманістичних цінностей особистості. Зазначено, що цінність особистості вимірюється переважно сукупністю духовного досвіду людства і є індивідуальним вибором, мірою моральної вимогливості.

Ключові слова: цінність, людина, особистість, гуманістичні цінності, суспільство.

Кравченко Е. Б.

Сущность гуманистических ценностей личности

На основе анализа научной литературы рассмотрена сущность гуманистических ценностей личности. Отмечено, что ценность личности измеряется преимущественно совокупностью духовного опыта человечества и является индивидуальным выбором, степени моральной требовательности.

Ключевые слова: ценность, человек, личность, гуманистические ценности, общество.

О. Kravchenko

The Essence of the Humanistic Values of the Individual

On the basis of analysis of scientific literature the essence of the humanistic values of the individual are considered. It is noted that the value of the individual is measured primarily a set of spiritual experience of mankind, and is an individual choice, the degree of moral demands.

Key words: value, people, person, humanistic values, society.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2012 р.